

บทบาทผู้นำกับการสื่อสารในองค์กร: กรณีศึกษา โครงการส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มโรงเรียนกำแพงแสน 2
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1

**Leaders' Role in Organizational Communication: A Case Study of Health Promotion Project
In Kamphaeng Saen 2 School Group, Nakhon Pathom Primary Educational
Service Area Office 1**

นริศรา หอมละออ (Narisara Homlaor)* ขนบพร วงศ์กาฬสินธุ์ (Kanopporn Wonggarasin)**
ธีรพงษ์ บุญรักษา (Theeraphong Boonrugsas)** สิริวัชร พิบูลภาณุวัฒน์ (Sirintorn Bhibulphanuvatt)**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาบทบาทผู้นำและลักษณะการสื่อสาร รวมทั้งวิเคราะห์บทบาทของผู้นำด้านการสื่อสารที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการใช้แบบสอบถามร่วมด้วย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำและการสื่อสารในองค์กร เพื่อนำไปวิเคราะห์บทบาทของผู้นำด้านการสื่อสาร ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารมีการแสดงออกถึงบทบาทผู้นำได้อย่างเหมาะสมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านการตัดสินใจ โดยที่บทบาทแต่ละด้านมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในการบริหารงาน สำหรับบทบาทผู้นำด้านการสื่อสารพบว่าผู้บริหารทุกโรงเรียนใช้การสื่อสารหลายวิธีเพื่อให้โครงการส่งเสริมสุขภาพเกิดผลสัมฤทธิ์ แต่วิธีที่มีการใช้มากที่สุดและใช้ในทุกระบบคือการประชุมเพราะให้ผลดีต่อการบริหารและการดำเนินโครงการที่สุด ส่วนวิธีที่ใช้รองลงมาคือการปรึกษาหารือส่วนตัวและเขียนหนังสือตามลำดับ นอกจากนี้ในส่วนของการให้ความคิดเห็นโดยรวมว่าผู้บริหารมีการใช้การสื่อสารหลายวิธีแต่วิธีที่ดีและเหมาะสมที่สุดคือการประชุมเช่นกัน

ABSTRACT

This study is the qualitative research to study the leadership role and communication category included with the analysis of the leadership role in communication aspect which affect to the achievement of the project. The in-depth interviews and the questionnaires are both shown in the study. The data analysis framework is related with the role of leadership and communication in the organization in order to analyze the role of leadership in the communication aspect. Result is shown that the executive appropriately expresses the leadership role in three aspects such as Interpersonal role, Informational role and Decision role which all is related in the administration. Regarding the leadership role in the communication aspect, the executive of the academy has multiple communication methods to support the Health Promotion Project to success. Nevertheless, the most effective and broadly used method is 'Meeting'. The next effective methods are the personal consultation and the window file respectively. Besides, overall opinions of teachers agree that although the executive has the multiple communication methods, the meeting is still the best effective method.

คำสำคัญ: บทบาทผู้นำ การสื่อสารในองค์กร การสื่อสารของผู้นำ

Key Words: leadership role, communication in organization, leader communication

*นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาอังกฤษและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

**อาจารย์ สาขาวิชาภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทนำ

ในการดำเนินงานขององค์กรในทุกยุคทุกสมัย จำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ความรู้ความสามารถในการบริหารงานในทุกๆ ด้าน จึงจะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายและสามารถขับเคลื่อนองค์กรไปในทิศทางที่คาดไว้ได้ ความเป็นผู้นำที่ดีและมีสมรรถภาพจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กรเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ สุเทพ (2545) กล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะช่วยสร้างความชัดเจนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้รับรู้ว่าจะอะไรคือความสำคัญ ให้ภาพความเป็นจริงขององค์กร ช่วยให้เห็นทิศทางและจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจน

ผู้นำมีบทบาทหน้าที่สำคัญในองค์กร แต่ภารกิจที่ได้รับและต้องรับผิดชอบอยู่เสมอในฐานะที่เป็นผู้นำนั้นคือ การนำองค์กรไปสู่เป้าหมายปลายทางคือความสำเร็จ โดยภารกิจนั้นจะมีทั้งส่วนงานที่ผู้นำต้องเป็นผู้กระทำด้วยตนเอง และงานที่ต้องมอบหมายให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำแทน (กวี, 2542) ดังนั้นหากเป็นงานที่ต้องมอบหมายให้กับผู้ใต้บังคับบัญชารับผิดชอบ ผู้นำจำเป็นต้องใช้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อนำไปปฏิบัติและให้ได้ผลของงานที่เป็นไปตามเป้าหมาย

Devito (1994 อ้างถึงใน ดวงฤทัย, 2549) ได้ให้ความเห็นว่า การติดต่อสื่อสารมีความสำคัญ และเป็นพลังในการพัฒนาองค์กร ซึ่งองค์กรต่างๆ จะไม่สามารถปฏิบัติหรือดำเนินการใดๆ ได้หากไม่มีการติดต่อสื่อสาร เพราะการสื่อสารเป็นตัวเชื่อมและประสาน และผลักดันให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติตามหน้าที่ เช่นเดียวกับ เนตรพัฒนา (2552) ที่ได้กล่าวว่าการติดต่อสื่อสารมีความสำคัญมากในกระบวนการบริหาร เพราะการติดต่อสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีระหว่างผู้บริหารและพนักงาน เป็นสิ่งที่ผู้บริหารขององค์กรต้องใช้เวลากับกิจกรรมนี้มาก

การติดต่อสื่อสารในองค์กรเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าผู้บริหารต้องการแก้ปัญหาไม่ให้ส่งผลกระทบที่รุนแรงแล้ว จะต้องมุ่งที่เรื่องของการสื่อสารเป็นก้าว

แรก หากผู้บริหารสามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ก็จะลดลงหรือหมดไปไปในที่สุด เพราะฉะนั้นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพขององค์กรจะช่วยให้บุคลากรเกิดความเข้าใจอันดีในงานของตนและสามารถทำผลงานได้สำเร็จตามเป้าประสงค์ขององค์กร ดังนั้นความสามารถและความมีประสิทธิภาพในการสื่อสารจึงเป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานที่ผู้นำและบุคลากรในองค์กรพึงมี ดังคำกล่าวของ นงลักษณ์ (2543 อ้างถึงใน สกนธ์, 2545) การให้ความสำคัญกับการสื่อสารในองค์กรจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้นำและบุคลากรในการสร้างความสัมพันธ์อันดี นอกจากนั้นยังจะช่วยให้การดำเนินภารกิจของทั้งสองฝ่ายเป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กร เกิดการพัฒนา นำไปสู่ความพึงพอใจในการทำงาน และส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รูปแบบการสื่อสารในองค์กรมีหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับการแบ่งประเภทของรูปแบบการสื่อสาร ดังนั้นผู้นำควรพิจารณาว่าเรื่องใดควรใช้วิธีการสื่อสารแบบใดที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้าใจ ยอมรับ และปฏิบัติตามความต้องการได้มากที่สุด วิธีการใดจะเกิดอุปสรรคน้อยที่สุด เพราะฉะนั้น บทบาทของผู้นำด้านการสื่อสารจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร ผู้นำควรถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาควรรู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีความเข้าใจเช่นเดียวกันกับผู้นำในงานทุกๆ งานหรือในแต่ละโครงการที่เกี่ยวข้อง

ในองค์กรการศึกษาก็เช่นเดียวกัน ดังที่เสริมศักดิ์ (2525) ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าหากหัวหน้าสถานศึกษาทำหน้าที่ผู้บริหารอย่างเดียว สถานศึกษานั้นก็อาจจะบรรลุจุดประสงค์ได้โดยยาก ดังนั้น ผู้บริหารทุกคนต้องมีทักษะต่อการสื่อสาร ในลักษณะที่เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารและบุคลากรครูในโรงเรียนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และผู้บริหารทั้งหลายต่างก็เป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสาร

เป็นแหล่งรวบรวมข่าวสารข้อมูลจากที่ต่างๆ เป็นสื่อ นำความต้องการ ความคิด ความรู้สึก นำไปสู่การถ่ายทอด ความเข้าใจการประสานงานดำเนินไปด้วยความ สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์ ก่อให้เกิด ประสิทธิภาพในการบริหารงานของโรงเรียน (ปีทมา, 2551)

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการ พัฒนาประชากรของประเทศให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพ การพัฒนาการศึกษาในด้านวิชาการเพื่อ การแข่งขันกับสังคมโลกในปัจจุบันมีความสำคัญต่อ การพัฒนาระบบการศึกษา และการพัฒนาประเทศ หากแต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญที่ต้องกระทำควบคู่กันไปกับการ พัฒนาทักษะทางด้านวิชาการ คือการส่งเสริมสุขภาพทั้ง ทางด้านร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็ง ให้สอดคล้องกับ แนวทางการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน เนื่องจากสภาพ สังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันที่เป็นผลมาจากการ พัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้วิถีชีวิตของ เด็กวัยเรียนและเยาวชนเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก (กรมอนามัย, 2554) การระบาดของโรคภัยต่างๆ ได้ เกิดขึ้นมากมาย รวมทั้งความเครียดที่อาจเกิดจากความ คาดหวังในผลสัมฤทธิ์ทางด้านการเรียนที่ส่งผลกระทบต่อ สุขภาพจิตของเด็ก ดังนั้นการจัดให้มีโครงการ ส่งเสริมสุขภาพเพื่อดำเนินการในสถาบันการศึกษาจึงมี ความสำคัญควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญในเรื่องของ วิชาการและความสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา ดังคำกล่าว ที่ว่า “การศึกษาและสุขภาพเป็นเสมือนแต่ละด้านของ เหรียญเดียวกัน” (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารของโรงเรียนนับว่าเป็น บุคคลที่มีความสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนนโยบายของ โครงการส่งเสริมสุขภาพที่ใช้ดำเนินการภายใน โรงเรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจะสามารถส่งผลต่อการ ป้องกันขั้นพื้นฐาน สร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กๆ ให้เด็กมี สุขภาพกายและใจที่แข็งแรง มีความเป็นอยู่อย่างถูก สุขลักษณะ และช่วยบรรเทาเบาบางสาเหตุของการเกิด โรคได้

กลุ่มโรงเรียนกำแพงแสน 2 เป็นหนึ่งในจำนวน 11 กลุ่ม โรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครปฐมเขต 1 (ระเบียบสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1, 2554) ที่มี ขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานใน การบริหารจัดการ ผู้วิจัยมีความสนใจลักษณะการสื่อสาร ของผู้นำกับบุคลากรที่ดูแลรับผิดชอบในโครงการต่างๆ ในส่วนการบริหารงานทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม สุขภาพเด็กนักเรียนทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของผู้นำ ในด้านการสื่อสารผ่านทางโครงการส่งเสริมสุขภาพใน ส่วนของงานด้านการบริหารงานทั่วไป คือโครงการ ด้านการกีฬาและโครงการด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ใช้ ดำเนินการภายในองค์กร กับบุคลากรครูในโรงเรียนที่ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบหลักในดำเนินการแต่ละโครงการ โดยผู้วิจัยศึกษาผู้นำของโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียน กำแพงแสน 2 เพื่อดูลักษณะการสื่อสารของผู้นำและ ศึกษาบุคลากรครูเพื่อดูผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารใน องค์กร รวมทั้งอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการ สื่อสารในองค์กรอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำและลักษณะการ สื่อสารของผู้นำผ่านโครงการส่งเสริมสุขภาพที่ใช้ ดำเนินการในองค์กร
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของผู้นำด้านการ สื่อสารที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการส่งเสริม สุขภาพในองค์กร

วิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่จะ ศึกษา มี กลุ่ม คือ 2

1.1 ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนระดับ ประถมศึกษา ซึ่งเป็นผู้รับนโยบายจากสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1 มากำหนด เป็นโครงการต่างๆ ที่ใช้ดำเนินการภายในโรงเรียนและ

สื่อสารเพื่อทำความเข้าใจและมอบหมายงานให้กับครู
ภายในโรงเรียน

1.2 บุคลากรครูที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบหลัก
ในโครงการส่งเสริมสุขภาพและทำการสื่อสารกับ
ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียน ในเขตอำเภอกำแพงแสน
จังหวัดนครปฐม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษานครปฐมเขต 1

การศึกษานี้ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ
เฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการเลือก
ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนระดับประถมศึกษาในกลุ่ม
กำแพงแสน 2 จำนวน 15 คน จาก 15 โรงเรียน และ
บุคลากรครูที่เป็นผู้รับผิดชอบหลักในโครงการส่งเสริม
สุขภาพโรงเรียนละ 2 คน จาก 15 โรงเรียน รวมทั้งหมด
จำนวน 30 คน

2. แหล่งข้อมูลการศึกษา

2.1 ข้อมูลจากเอกสาร

การทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยศึกษา
ค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ วารสาร และเอกสารต่างๆ
รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับ
บทบาทของผู้นำในองค์กร แนวคิดเรื่องผู้นำทีมงาน
รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารในองค์กร
และการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งศึกษา
งานวิจัยที่มีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำใน
องค์กร การสื่อสารในองค์กร และการสื่อสารของผู้นำ

ศึกษาเอกสารรายละเอียดของโครงการ
สุขภาพ ได้แก่ โครงการด้านการกีฬา และโครงการด้าน
คุณธรรมจริยธรรม ในส่วนของหลักการและเหตุผล
วัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ รวมถึงผลที่ได้จาก
การดำเนินการโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน

2.2 ข้อมูลจากบุคคล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ
(Informal Interview) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth
Interview) ซึ่งแบบสัมภาษณ์สร้างขึ้นจาก แนวคิดเรื่อง
บทบาทของผู้นำ ผู้นำทีมงาน และรูปแบบการสื่อสาร

ในองค์กรเพื่อนำมาใช้เก็บข้อมูลจากผู้บริหารสูงสุด
ของโรงเรียนทั้งหมดจำนวน 15 คน

การใช้แบบสอบถาม เพื่อนำไปใช้ในการ
การเก็บข้อมูลกับบุคลากรครูที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ
หลักโครงการส่งเสริมสุขภาพที่ใช้ดำเนินการภายใน
โรงเรียน จำนวนโรงเรียนละ 2 คน ทั้งหมดจำนวน 30
คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้ในการ
สัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนเพื่อเก็บข้อมูลในเรื่องของ
บทบาทผู้นำตามแนวคิดของ Henry Mintzberg และ
ลักษณะการสื่อสารในองค์กร โดยคำถามในแบบ
สัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการส่งเสริมสุขภาพ
ที่ใช้ดำเนินการภายในโรงเรียน

ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ และลักษณะ
การสื่อสารของผู้นำ

ข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการ
สื่อสารโครงการส่งเสริมสุขภาพในองค์กร

3.2 แบบสอบถาม ใช้ในการเก็บข้อมูลกับ
ครูผู้ดูแลรับผิดชอบหลักโครงการส่งเสริมสุขภาพใน
ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการสื่อสารในองค์กรของ
ผู้บริหารโรงเรียน โดยคำถามในแบบสอบถามมี 2 ส่วน
ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
ลักษณะการติดต่อสื่อสารในองค์กร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การ
ตอบแบบสอบถาม รวมทั้งข้อมูลในส่วนของการ
รายงานผลโครงการส่งเสริมสุขภาพสองโครงการที่
เลือกศึกษา มาวิเคราะห์ถึงบทบาทผู้นำและลักษณะการ
สื่อสารในองค์กรของผู้บริหารโรงเรียน นำเสนอข้อมูล
ด้วยการบรรยาย โดยการจำแนกตามประเภทของข้อมูล
รวมทั้งการหาข้อสรุปของข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
ทั้งหมด

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งผลการศึกษาออกเป็นสองส่วนคือ

1. บทบาทของผู้นำในองค์กร และลักษณะการสื่อสารของผู้นำในองค์กร

1.1 บทบาทด้านมนุษยสัมพันธ์ โดยบทบาทด้านนี้ได้แบ่งออกเป็น 3 บทบาทย่อยคือ บทบาทการเป็นตัวแทนของหน่วยงาน บทบาทผู้นำ และบทบาทการประสานงาน ซึ่งบทบาทด้านนี้แสดงออกถึงการมีมนุษยสัมพันธ์ต่อบุคลากรภายในโรงเรียน และบุคคลภายนอก รวมถึงถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียน จากผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการปฏิบัติตามบทบาทย่อยทั้งสามได้เป็นอย่างดี โดยเห็นถึงความสำคัญของการเป็นตัวแทนของโรงเรียนในการเป็นต้นแบบการทำกิจกรรมต่างๆ มีความเป็นผู้นำสำหรับการทำกิจกรรมที่ยากหรือใหม่ต่อโรงเรียน และมีการประสานงานกับครูรวมทั้งบุคลากรภายนอกได้ดี

1.2 บทบาทด้านข้อมูลข่าวสาร แบ่งออกเป็น 3 บทบาทย่อยคือ บทบาทของการเป็นผู้ติดตามและตรวจสอบข้อมูล ผู้กระจายข้อมูลข่าวสาร และโฆษกของหน่วยงาน โดยแต่ละบทบาทย่อยนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินการในแง่ของการติดต่อสื่อสาร ให้ข้อมูลข่าวสารมีการเคลื่อนไหว และสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน หรือปฏิบัติงานได้

บทบาทการเป็นผู้ติดตามและตรวจสอบข้อมูล จากการศึกษาพบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่มีการตรวจสอบ และกลั่นกรองข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่ได้รับมาจากแหล่งต่างๆ ก่อนส่งต่อข้อมูลเหล่านั้นให้กับบุคลากรในโรงเรียน เนื่องจากต้องพิจารณาข้อมูล หรืองานที่ได้รับมอบหมายจากต้นสังกัดก่อน หรือเพื่อการพิจารณาเบื้องต้นก่อนที่จะมอบหมายงานและการเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารเพื่อให้บุคลากรรับทราบข้อมูลเหล่านั้นได้อย่างครบถ้วน ถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์ของงาน

บทบาทการเป็นผู้กระจายข่าวสาร ผู้บริหารมีการเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารที่มีความ

เหมาะสมกับโรงเรียนและบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี โดยพิจารณาจากจำนวนของครูในโรงเรียน และเนื้อหาของข้อมูลที่ต้องทำการสื่อสาร มีการเลือกใช้การสื่อสารหลากหลายรูปแบบเพื่อเป็นการตรวจสอบความมั่นใจว่า บุคลากรรับรู้ข้อมูล และความรับผิดชอบได้ครบถ้วน ถูกต้อง เข้าใจได้ตรงกันหรือไม่

บทบาทโฆษกของหน่วยงานซึ่งเป็นบทบาทที่ผู้บริหารต้องมีการประชาสัมพันธ์โครงการที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ให้กับบุคคลและ/หรือหน่วยงาน รวมทั้งชุมชนโดยรอบได้รับรู้ ซึ่งผู้บริหารส่วนใหญ่ได้มีการมอบหมายให้กับบุคลากรครูเป็นผู้รับผิดชอบเนื่องจากพิจารณาแล้วว่า เป็นภาระหน้าที่ของครูท่านนั้นๆ และเข้าใจถึงตัวงานที่รับผิดชอบได้ดีกว่า การประชาสัมพันธ์ใดๆ ย่อมทำได้ดีกว่า แต่ทั้งนี้หากผู้บริหารพิจารณาแล้วว่าเป็นเรื่องในความรับผิดชอบโดยตรง หรือผู้บริหารมีสายสัมพันธ์ที่ดีกว่าก็จะเป็นผู้ติดต่อ หรือประชาสัมพันธ์ในเรื่องนั้นๆ ด้วยตนเอง

1.3 บทบาทด้านการตัดสินใจ แบ่งเป็น 4 บทบาทย่อยคือ ผู้ประกอบการ ผู้จัดความขัดแย้ง ผู้จัดสรรทรัพยากร และผู้เจรจาต่อรอง โดยทุกบทบาทย่อยนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน ซึ่งจากการศึกษาผู้บริหารโรงเรียนตามบทบาทเหล่านี้พบว่า

บทบาทของการเป็นผู้ประกอบการ ผู้บริหารส่วนใหญ่มีการพิจารณากิจกรรมและโครงการที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา ว่ากิจกรรมใดที่ซ้ำซ้อน หรือมีความไม่เหมาะสมต่อตัวโครงการ หรือไม่จำเป็นต้องมีก็สามารถดำเนินกิจกรรมที่มีอยู่ได้ ผู้บริหารจะตัดออกหรือควบกิจกรรมที่มีอยู่เข้าด้วยกัน รวมทั้งนำกิจกรรมใหม่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาช่วยให้โครงการมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้จัดความขัดแย้ง จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารพบว่า ไม่มีความขัดแย้งใดๆ เกิดขึ้นในโรงเรียนเนื่องจากการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบภายในโรงเรียนเป็นไปด้วยความชัดเจนจากรูปแบบการ

สื่อสารหลากหลายวิธีที่ผู้บริหารเลือกใช้เพื่อการสื่อสารในเรื่องของโครงการส่งเสริมสุขภาพ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรถึงหน้าที่ที่บุคลากรควรต้องกระทำ อีกทั้งการตระหนักถึงผลประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับจากการปฏิบัติตามกิจกรรมของโครงการด้วย และในส่วนของความขัดแย้งที่อาจเกิดจากบุคคล ชุมชนหรือหน่วยงานภายนอก สรุปได้ว่าไม่มีปัญหาหรือความขัดแย้งใดๆ เพราะประโยชน์จากตัวโครงการที่นักเรียนจะได้รับโดยตรง ส่งผลให้ทางโรงเรียนได้รับแต่การสนับสนุน ความร่วมมือ และการช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากบุคคลภายนอกโรงเรียนดังกล่าว

ผู้จัดสรรทรัพยากร ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผู้บริหารโรงเรียนได้แบ่งการจัดการทรัพยากรออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ทรัพยากรบุคคล เวลา และงบประมาณของโรงเรียน ผู้บริหารสามารถบริหารจัดการทรัพยากรดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของทรัพยากรบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบโครงการส่งเสริมสุขภาพ เวลาในการทำกิจกรรมต่างๆของโครงการ และเรื่องงบประมาณที่นำมาใช้จ่าย เห็นได้ว่าผู้บริหารโรงเรียนมีความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรของโรงเรียนทุกอย่างที่ส่งผลให้การดำเนินโครงการเป็นไปด้วยความราบรื่น ไม่ติดขัด และเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

2. บทบาทของผู้นำด้านการสื่อสารที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการส่งเสริมสุขภาพในองค์กร

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำและการสื่อสารในองค์กร สามารถนำมาวิเคราะห์ถึงบทบาทของผู้นำด้านการสื่อสารที่เหมาะสมที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการส่งเสริมสุขภาพได้ ดังนี้ ผู้บริหารทุกโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนกำแพงแสน 2 มีการเลือกใช้การสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบ ตัวอย่างเช่น เมื่อได้รับการงานจากต้นสังกัด หรือข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ผู้บริหารส่วนใหญ่จะเลือกใช้วิธีการประชุมเป็นวิธีแรกก่อนเพื่อแจ้งข่าวสารปรึกษาหารือ ขอความคิดเห็น และมอบหมายงาน จากนั้นอาจใช้รูปแบบการสื่อสารอื่น เช่น การ

ปรึกษาหารือเป็นการส่วนตัว หรือการนิเทศงานเพื่อตรวจสอบว่าบุคลากรมีความเข้าใจตรงกันหรือไม่ ได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรับผิดชอบถูกต้องหรือไม่ อีกทั้งสาเหตุที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็กถึงขนาดกลาง การใช้วิธีการประชุมเพื่อการติดต่อสื่อสารในองค์กรจึงทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด บุคลากรทุกคนรับทราบข้อมูลข่าวสารพร้อมกัน ไม่ก่อให้เกิดการสื่อสารซ้ำซ้อน สามารถมอบหมายงานได้อย่างชัดเจน และเป็นการสร้างการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมให้กับบุคลากรทุกคนในโรงเรียน

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

1. บทบาทของผู้นำและลักษณะการสื่อสารของผู้นำในองค์กร

จากการศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนในการดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน สรุปได้ว่าการปฏิบัติงานและการบริหารงานใดๆ ก็ตามในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องมีบทบาทของผู้นำทั้ง 3 ด้าน ทั้งนี้เพราะทุกบทบาทได้มีส่วนสำคัญต่อผู้บริหารในการดำเนินทุกกิจกรรมของโรงเรียน โดยบทบาทด้านมนุษยสัมพันธ์ส่งผลทำให้การพูดคุยติดต่อขอความร่วมมือ หรือความช่วยเหลือจากทั้งบุคลากรภายในและบุคลากรภายนอกโรงเรียนเป็นไปด้วยดีและราบรื่น ไม่เกิดอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน

บทบาทด้านข้อมูลข่าวสาร เป็นบทบาทที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบทบาทด้านอื่นๆ เพราะทุกๆ กิจกรรมภายในโรงเรียนจะดำเนินไปได้ก็ต้องอาศัยข้อมูลและการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน อีกทั้งข้อมูลจากหน่วยงานภายนอกก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีการตรวจติดตามข้อมูลข่าวสารก่อนส่งต่อข้อมูลเหล่านั้น รวมทั้งต้องพิจารณาเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อนำมาใช้ในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่ผู้บริหารมีอยู่เพื่อให้บุคลากรได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

และบทบาทด้านการตัดสินใจ เป็นบทบาทที่สำคัญที่ช่วยให้โครงการส่งเสริมสุขภาพที่มีอยู่เดิม

ดำเนินไปได้ด้วยดี ไม่ติดอุปสรรคใดๆ สามารถนำมาใช้ปฏิบัติกับเด็กนักเรียนได้จริงและเกิดประโยชน์ต่อนักเรียนมากที่สุด สามารถนำกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนช่วยให้กิจกรรมที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น อีกทั้งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการนำกิจกรรมใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้กับเด็กนักเรียน

ทุกบทบาทมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันต่อผู้บริหาร ดังนั้นบทบาทผู้นำเหล่านี้จึงเป็นทักษะที่ผู้บริหารในทุกองค์การพึงมี และนำมาบริหารจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

2. บทบาทของผู้นำด้านการสื่อสาร

จากการศึกษาบทบาทผู้นำในด้านการสื่อสารสรุปได้ว่าผู้บริหารในกลุ่มโรงเรียนกำแพงแสน 2 ทุกโรงเรียนได้พิจารณาเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารที่มีความเหมาะสมกับเนื้อหาข้อมูลของโครงการส่งเสริมสุขภาพ บุคลากรครูที่ทำการสื่อสารด้วย รวมทั้งบริบทของโรงเรียน โดยเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบผสมผสานกัน และรูปแบบการสื่อสารที่มีการเลือกใช้มากที่สุดคือการประชุมทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้บริหารพิจารณาจากผลตอบแทนของบุคลากรครูจากการสื่อสารที่เลือกใช้ และผลสัมฤทธิ์ของโครงการส่งเสริมสุขภาพที่ใช้ดำเนินการในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาเด็กนักเรียน เนื่องจากการประชุมเป็นวิธีการสื่อสารในองค์กรที่มีความชัดเจนในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูล และการมอบหมายงาน เป็นการสื่อสารสองทางที่สามารถรู้ผลตอบแทนจากบุคลากรครูได้ และเป็นการสร้างการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้บุคลากรครูมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยนี้เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่มีขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ดังนั้นวิธีการสื่อสารในองค์กรโดยการประชุมจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารข้อมูลโครงการส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียนในกลุ่มอื่น หรือเขตพื้นที่

การศึกษาอื่นนั้น อาจมีการเลือกใช้การสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างนี้ และวิธีการประชุมก็อาจถูกเลือกใช้มากที่สุดเช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทขององค์การที่แตกต่างออกไปทำให้มีผลต่อการพิจารณาเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับองค์การของตน

เอกสารอ้างอิง

กรซวัล หอมไกรลาศรูปแบบการสื่อสารกับ .2540 .

ความพึงพอใจในการทำงานของพนักงาน
.รัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงคมนาคม
.วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข .2554. คู่มือการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ฉบับรวม) ปี (เล่ม2554. ม.ท.ป.

กริช สืบสนธิ์ . 2538. วัฒนธรรมและพฤติกรรมกรรมการสื่อสารในองค์กรกรุงเทพฯ .: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

กวี วงศ์พุด .2542. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: บริษัท บี.เค.อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด

กานดา จันทรย์แยม .2546. จิตวิทยาอุตสาหกรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2553. การเขียนหนังสือราชการไม่ใช่เรื่องยาก. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2556 , จ าก <http://blog.pharm.su.ac.th/content>

ชววิช ศรีบานเย็น .2550. ระบบการติดต่อสื่อสารของสถานศึกษาภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 2. สารนิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตมท ,วิทยาลัยศิลปากร.

ณัฐชуда วิจิตรจามรี .2553. การสื่อสารในองค์กร . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ดวงฤทัย ฤชดาธิการ .2549. การสื่อสารในองค์กรเพื่อนำนโยบายไปปฏิบัติ กรณีศึกษา บริษัท เจริญ

- อักษร โฮลดิ้ง กรุ๊ป จำกัด สารนิพนธ์หลักสูตร .
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- คาริกา จารุวัฒนกิจ .2539. ปัจจัยการสื่อสารภายใน
องค์การที่มีผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน
ของพนักงานกลุ่มบริษัท มินิแบ .(ประเทศไทย)
วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- คุณา มหาพสุธารานนท์ .2547. *หลักการจัดการ หลักการ
บริหารกรุงเทพ ฯ* .: โรงพิมพ์ เพิ่มทรัพย์ การ
พิมพ์.
- ธงชัย สันติวงษ์ .2533. *หลักการจัดการกรุงเทพ ฯ* .:
บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ธิดา จิตรประสงศ์ .2543. การศึกษาวัฒนธรรมองค์กรที่
เป็นอยู่กับวัฒนธรรมองค์กรที่ควรจะเป็นและ
ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ: กรณีศึกษา
บริษัท ไทยออยล์ จำกัด วิทยานิพนธ์หลักสูตร .
ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นิตย์ สัมมาพันธ์ .2546. *ภาวะผู้นำ: พลัซซ์ขับเคลื่อน
องค์กรสู่ความเป็นเลิศ* .กรุงเทพ ฯ: บริษัท อินโน
กราฟฟิกส์ จำกัด.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช .252 .*ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกล
ยุทธ์กรุงเทพ ฯ* .: บริษัท ทริบเบิล กรุ๊ป จำกัด.
- บดินทร์ กษมางกูร .2551. การสื่อสารและการจัดการ
ทีมงานเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของบริษัท
ไดเนอรัส คลับ จ (ประเทศไทย) จำกัด ใน
สถานะการแข่งขันรายงานโครงการหลักสูตร .
วารสาร ศาสตร มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บุญมัน ชนาสุวัฒน์ .2553. *จิตวิทยาธุรกิจกรุงเทพ ฯ* .:
โอเดียนสโตร์.
- ปัทมา สายสะอาด .2551. ทักษะการติดต่อสื่อสารของ
ผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็น
ทีมของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษากาญจนบุรี เขต 2. วิทยานิพนธ์
- หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัย,
ศิลปากร
- พงศ์ ทรดาล .2549. *จิตวิทยาอุตสาหกรรม* .มปท.
- พรรณราย ทรัพย์ะประภา .2529. *จิตวิทยาอุตสาหกรรม* .
กรุงเทพ ฯ: โอเดียนสโตร์.
- พรรณราย ทรัพย์ะประภา .2532. *จิตวิทยาสำหรับนัก
บริหารกรุงเทพ ฯ* .: บริษัท วิชั่นอาร์ต คอ
ปอเรชั่น จำกัด.
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย .2553. การ
เขียนบันทึกเสนอ และการเขียนหนังสือ. ค้น
เมื่อ 19 ตุลาคม 2556, จาก
<http://km.rmuts.ac.th/staffrmutsvkm/node/62>
- มัลลิกา ดันสอน .2544. *พฤติกรรมองค์กรกรุงเทพ ฯ* .:
บริษัท เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด.
- ขงยุทธ เกษสาคร .2544. *ภาวะผู้นำและการจูงใจ* .
กรุงเทพ ฯ: เอส เค บุ๊คเน็ท.
- ขงยุทธ เกษสาคร .2552. *ภาวะผู้นำและการทำงานเป็น
ทีมกรุงเทพ ฯ* .: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.พรินต์.เจ.
- ยุพิน รุ่งประพันธ์ .2549. การรับรู้พฤติกรรมการสื่อสาร
ของผู้นำกับความผูกพันต่อองค์การของ
บุคลากร: ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานส่วนกลาง
กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข .
นิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ,
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี .2544. *ภาวะผู้นำกรุงเทพ ฯ* .:
บริษัท ธนรัชการพิมพ์ จำกัด.
- รวดี คิมความคิดเห็นของครูทางด้านการ .2553 .
สื่อสารและความเป็นผู้นำของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม
.2เขต วิทยานิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยมหิดล ,
- วิเชียร วิทญูดม .2548. *ภาวะผู้นำกรุงเทพ ฯ* .: บริษัท ซี
ระฟิล์ม และไซเท็กซ์ จำกัด.
- วิเชียร วิทญูดม .2550. *องค์การและการจัดการ* .
กรุงเทพ ฯ: บริษัท ธนรัชการพิมพ์ จำกัด.

วิรัช ลภีรัตนกุล .2546. การประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ .2541. พฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพฯ: บริษัท ชีระฟิล์ม และโซเท็กซ์ จำกัด.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ .2545. องค์การและการจัดการกรุงเทพฯ. : บริษัท ชรรรมสาร จำกัด.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ สมชาย หิ , รัญกิตติ และสิริอร จำปาทอง .2548. จิตวิทยาธุรกิจกรุงเทพฯ. : บริษัท ชรรรมสาร จำกัด.

สกนธ์ นาคใหม่ การรับรู้ของผู้บังคับบัญชาและ .2545 . ผู้ได้บังคับบัญชาต่อความสามารถในการสื่อสารของผู้บังคับบัญชา เฉพาะในกลุ่มธุรกิจจัดจำหน่าย เครือซีเมนต์ไทยวิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์ , มหาวิทยาลัย

สมยศ นาวิการ .2544. การติดต่อสื่อสารขององค์กร . กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์บรรณกิจ 1991 จำกัด.

สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์ .2551. หลักการบริหารกรุงเทพฯ. : โรงพิมพ์พัชรภรณ์.

สมิต สัชฌุกร .2527. การสื่อสารสำหรับผู้บริหาร . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ .2545. ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ . กรุงเทพฯ: บริษัท บุ๊คลิงค์ จำกัด.

สุธา พงศ์ถาวรวิญญู โนนทิดา โอฐกรรม และดุขฤ นิล , .2548 .คำหลักการสื่อสารองค์กรกรุงเทพฯ. : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

สุภารัตน์ พุฒทอง .2549. ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะผู้นำกับทิศทางการสื่อสารของหัวหน้างาน: กรณีศึกษาบริษัทสยามเคมีคอลอินดัสตรี จำกัด . ,สารนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต .สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

สุนา ปิตินสุนา .2543. บทบาททางการบริหารของคณะกรรมการบริหารที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นรายงาน . ,การศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต .มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สุรพงษ์ ไสชนะเสถียร และสถาพร สายเชื้อ .2549 .การสื่อสารเพื่อการจัดการในองค์กรธุรกิจ . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประสิทธิ์ภัณฑ์เอนด์พริ้นติ้ง.

เสนาะ ดีเยาว์ .2541 .การสื่อสารในองค์กรกรุงเทพฯ. : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

เสนาะ ดีเยาว์ .2546. หลักการบริหารกรุงเทพฯ. : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ .2525. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา .กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (ม.ป.ป.) โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ. ค้นเมื่อ 31 มกราคม 2556, จาก <http://hps.anamai.moph.go.th/health.htm>